

УДК 811.161.2'374

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-206-19>

ФОЛЬКЛОРНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ ЯК НОВИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКАРСТВА

FOLKLOR LEXICOGRAPHY AS A NEW VECTOR OF DEVELOPMENT OF UKRAINIAN LEXICOGRAPHY

Сердега Р.Л.,

*orcid.org/0000-0001-7064-4547**кандидат філологічних наук, доцент,**докторант кафедри українознавства і лінгводидактики**Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;**доцент кафедри української мови**Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

В якості окремого напрямку лінгвофольклористичних досліджень починає формуватися сьогодні фольклорна лексикографія, яка в перспективі може стати новою віхою в процесі розвитку української лексикографії. Ця галузь, на нашу думку, має бути зорієнтована в кінцевому її результаті на створення загального повномасштабного словника мови фольклору, створенню якого цілком можуть передувати словники різних жанрів мови усної народної словесності. У нашій статті окреслено основні теоретичні та практичні здобутки української мовознавчої науки в справі розроблення засад словників мови фольклору. На жаль, ще бракує теоретичних викладок і практичних лексикографічних спроб, спрямованих на опрацювання мови фольклору, чим і зумовлюється актуальність нашого дослідження. За мету ми ставили собі розроблення моделей опису основних вербальних засобів, наявних у мові фольклору. Нами в цій розвідці представлено, зокрема, зразки параметризації діалектних слів, онімів (антропонімів і топонімів), слів із символічним значенням, іменників-юкстапозитів, застарілих та нових вербальних елементів, що функціонують у творах української народної словесності. Зазначимо, що моделі опису, представлені в цій статті, не претендують на вичерпність семантики, всеохопність усіх уживаних у текстах фольклору мовних засобів, стійких виразів, до складу яких уходять відповідні реєстрові слова, це робочі спроби, покликані ствердити необхідність лексикографічного опису вербальних елементів фольклору, продемонструвати потенційні можливості подібного лексикографування, підкреслити його репрезентативність. Отже, наші власні спостереження та наявні в українській лінгвістиці теоретичні та практичні напрацювання щодо принципів та особливостей лексикографування вербальних фактів усної народної словесності дають підстави стверджувати, що фольклорна лексикографія цілком може бути виокремлена у самодостатній напрям лінгвофольклористичних і лексикографічних досліджень.

Ключові слова: фольклорна лексикографія, мова фольклору, словникова стаття, лінгвофольклористика, Словник мови усної народної словесності.

Today, folklor lexicography is beginning to emerge as a separate area of linguistic and folklore studies, which may become a new milestone in the development of Ukrainian lexicography in the future. This field, in our opinion, should ultimately be oriented towards the creation of a general full-scale dictionary of the language of folklore, the creation of which may well be preceded by dictionaries of various genres of the language of oral folklore. The article outlines the main theoretical and practical achievements of Ukrainian linguistic science in the development of the foundations of dictionaries of the language of folklore. Unfortunately, there is still a lack of theoretical studies and practical lexicographical attempts aimed at studying the language of folklore, which is why our study is relevant. Our goal was to develop models for describing the main verbal means available in the language of folklore. In this article, we present, in particular, samples of parameterisation of dialect words, onomies (anthroponyms and toponyms), words with symbolic meanings, of yukstaposition nouns, outdated and new verbal elements functioning in works of Ukrainian folk literature. It should be noted that the models of description presented in this article do not claim to be exhaustive of semantics, comprehensive of all linguistic means used in folklore texts, stable expressions that include the corresponding register words, but are working attempts to assert the need

for a lexicographic description of verbal elements of folklore, to demonstrate the potential possibilities of such a lexicographic description, and to emphasise its representativeness. Thus, our own observations and theoretical and practical developments in Ukrainian linguistics regarding the principles and peculiarities of lexicography of verbal facts of oral folklore give grounds to assert that folklor lexicography can be distinguished into a self-sufficient area of linguistic and lexicographic research.

Key words: folklor lexicography, language of folklore, dictionary entry, lingual folklore studies, Dictionary of the language of oral folk literature.

Постановка проблеми. Українське словникарство зародилося давно. Воно почало формуватися ще за часів Київської Русі. Становлення української лексикографії та подальший її розвиток був пов'язаний із суто практичними потребами – необхідністю перекладати й тлумачити грецькі та старослов'янські лексеми в релігійних текстах. Історія розвитку української лексикографії нараховує близько 5 століть. Перший церковнослов'янсько-український словник «Лексис. Сирѣчь реченія, вькратъць собраны...» Л. Зизанія було надруковано ще в 1596 р. у Вільні. Однак до появи цього словника існувала практика укладання рукописних лексикографічних праць. Уважають, що перший церковнослов'янсько-український рукописний словник невідомого автора «Лексисъ съ толкованіемъ словенскихъ словъ просто» з'явився приблизно в 50-х рр. XVI ст. У наш час лексикографія функціонує як окрема, самостійна галузь мовознавства, спрямована на створення словників та розроблення їх теоретичних засад. Словникарство сьогодні має як теоретичну складову, так і практичну. У межах теоретичної лексикографії розробляється так звана «загальна теорія словників», тобто визначаються принципи та способи відбору того словесного матеріалу, що описуватиметься в словникові певного типу, вирішується питання його розташування в межах словникової праці, визначається оптимальна структура словникової статті, достатня для опису реєстрового слова та інших вербальних елементів, що аналізуватимуться в ній, з'ясовуються принципи їх інтерпретації, визначається загалом тип словника. Практична ж лексикографія відповідно до розроблених у теоретичному словникарстві засад має здійснювати збирання необхідних для опису одиниць мови, упорядковувати їх у певну систему й виготовляти врешті словникову продукцію певного типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Будь-яка мова завжди має потребу в словниках різного типу, бо вони віддзеркалюють у словесному вигляді знання людини про навколишній світ. Сучасна українська лексикографічна наука розвивається досить стрімко. Організуються конференції з різних проблем цієї галузі – діалектної, жаргонної, тлумачної, ономастичної, орфографічної, фразеологічної лексикографії. Вітчизняна лексикографія, як зазначає Н.Г. Гордієнко, має такі підрозділи, як металексикографія, що вивчає методологічні, дидактичні питання теорії лексикографії, термінографія, фразеографія, комп'ютерна лексикографія, наукова лексикографічна критика [6, с. 67]. Однак лексикографічна галузь продовжує розвиватися, з'являються нові дослідницькі вектори. Так, наприклад, Т.П. Беценко [1, с. 110], Н.О. Данилюк [8, с. 40] виділяють фольклорну лексикографію. Така вагома складова національної мови, як мова фольклору, цілком заслуговує на лексикографічне опрацювання та репрезентацію її словникового складу. Фольклорна лексикографія може цілком стати одним із прикладних напрямів української лінгвофольклористики, яка цілком, на думку вищезгаданих авторів, склалася не тільки в окрему дослідницьку галузь, а й поступово формується також і як самостійна навчальна дисципліна. В якості окремої галузі фольклорна лексикографія, відзначає Н.О. Данилюк, «зорієнтована на укладання словників різних жанрів усної словесності» [8, с. 42]. Реальні спроби укладання словників мови фольклору повинні стати одним із пріоритетних завдань лінгвофольклористики, вітчизняної лексикографії, українського мовознавства загалом. Дослідження мовних особливостей українського фольклору має тривалу історію. На них починають звертати увагу практично відразу, як тільки почалось інтенсивне збирання та записування текстів усної народної творчості, тобто ще в XIX ст., проте мова фольклору тільки фактично в наш час стає об'єктом дослідження спеціальної наукової галузі – лінгвофольклористики. У межах

же лінгвофольклористики, як уже було зауважено вище, виділяють роботу над укладанням словників мови усної народної словесності, яка виокремлюється поступово в самостійний напрям – фольклорну лексикографію, яка спрямована передусім на загальний лексикографічний опис мови фольклору, а також на укладання словників мови окремих жанрів народної усної словесності.

Українська лінгвістична наука має вже певні напрацювання з фольклорної лексикографії. Деякі теоретичні зауваги й навіть практичні спроби лексикографування представлені в роботах Т.П. Беценко, З.С. Василько, Н.О. Данилюк, Н.М. Журавльової, Н.С. Колесник, О.В. Сімович.

Т.П. Беценко видала невеликі розміром лексикографічні розробки, що охоплюють такі текстово-образні одиниці, наявні в думках українського народу, як географічні найменування, епітети, релігійні поняття, складні слова, плеонастичні й тавтологічні структури [2; 3; 4]. У монографії З.С. Василько було представлено словниковий фрагмент, в якому тлумаченню було піддано фауносимволи, наявні в народних казках, преміях та піснях [5, с. 94–364]. Н.О. Данилюк неодноразово висловлювала думку про необхідність укладання словника, який би базувався на фактичному матеріалі, вилученому з народнопісенних текстів. Також нею були підготовлені для унаочнення своїх поглядів матеріали до словникової статті із заголовним словом «дорога» [7]. Н.М. Журавльова видала тлумачний словник етикетних слів, фразеологізмів і виразів, у якому чи не вперше в українському мовознавстві був представлений лексикографічний опис українських народнопісенних увічливих словесних формул, зворотів, лексем [9]. Н.С. Колесник належить ідея створення словника фольклоронімів [10; 13]. У процесі лексикографування дослідниця пропонує дотримуватися таких принципів побудови макроструктури «Словника фольклорних власних назв», як «поліаспектність, жанровий принцип побудови окремого лексикографічного видання; денотативно-номінативний принцип групування матеріалу в межах окремого словника; алфавітний принцип структурування статей словника в межах одного класу онімів» [12, с. 33]. У розвідках Н.С. Колесник натрапляємо й на конкретні пропозиції щодо побудови словникової статті, придатної для лексикографічного опису фольклоронімів [11, с. 179–182; 13, с. 11–13]. О.В. Сімович висловила думку про необхідність створення «Словника вербальних символів» [15]. Представила вона в монографічному дослідженні й фрагмент словника мовних символів фольклору [14, с. 12–42]. Також нею в науковому збірнику «Діалектологічні студії» було надруковано цілу низку матеріалів до пропонованого нею «Словника вербальних символів» [16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23]. Опис у її розвідках здійснюється за традиційною загалом для лексикографічних праць схемою. Спочатку наводиться слово-символ, потім його варіанти й загальне значення в лексико-семантичній системі мови, далі в разі потреби подається коротка інформація про символ, витлумачуються символічні значення та наводиться ілюстративний матеріал, який їх засвідчує. Загалом зауважимо, що, попри всі перераховані вище здобутки, перед фольклорною лексикографією стоїть чимало завдань, зокрема завдання створення словників мови окремих жанрів фольклору, зведеного словника мови усної народної словесності, який би охоплював усе те мовне розмаїття фольклору, яке тільки наявне в ньому.

Актуальність нашого дослідження зумовлена відсутністю достатньої кількості теоретичних викладок, які б стосувалися засад лексикографічного опрацювання мови фольклору, так і власне браком практичних спроб такого опису в українській лінгвістиці.

Мета дослідження полягатиме в представленні придатних для створення словників мови фольклору зразків параметризації різних вербальних елементів, наявних у мові фольклору. Реалізація мети передбачає окреслення основних досягнень, пов'язаних із розробленням словників мови фольклору в українському мовознавстві, та наведення конкретних зразків параметризації мовних фактів усної народної словесності.

Виклад основного матеріалу. Процес укладання будь-якого словника має спиратися на певні параметри його творення. Для успішного втілення певного наукового проєкту необхідно

продумати, що він в себе включатиме, уявити й розробити загальну структуру словника, вирішити яким саме матеріалом він наповнюватиметься тобто які саме мовні елементи увійдуть до його реєстру та, що є особливо важливим у нашому випадку, необхідно підібрати оптимальні моделі для опису його складових, тобто тих реєстрових слів, що увійдуть до складу створюваної лексикографічної праці. Для цього нам необхідно застосувати метод моделювання, що полягає в розробленні й застосуванні моделі як певного засобу чи форми пізнання. Під моделлю ми розумітимемо певний зразок, схему, достатню для репрезентації того чи того явища фольклорномовної системи, яке потребує опису, відтворення в словникові.

У мові фольклору можуть бути наявні діалектизми, різні види онімів, складні слова, нові та архаїчні лексичні елементи, слова з символічним значенням та багато інших мовних явищ, кожне з яких потребує придатної для їх лексикографування моделі. Отже, наведемо далі деякі зразки параметризації зазначених елементів.

Фольклорний текст, попри традиційно задекларований характер колективного творення, постає десь уперше, в певному конкретному місці, а, отже, цілком може вбирати в себе елементи місцевого мовлення, які потребуватимуть відбиття і в «Словникові мові усної народної словесності». Створюючи модель опису вербальних фактів, наявних у мові фольклору, ми маємо орієнтуватися передусім на попередні зразки параметризації та за необхідності вдосконалювати їх. Діалектизми давно фіксуються словниками, як загальними, що охоплюють усю лексику, незалежно від її граматичного, діалектного, професійного, стильового чи будь-якого членування, так і вибірково лексичними словниками, зокрема діалектними. Тому модель для їх опису є цілком усталеною. Лексикографуючи діалектизм, ми обов'язково маємо супроводжувати його ремаркою *діал.* (діалектне). Ця ремарка може уточнюватися за необхідності вузкими позначками (*зах.* – західноукраїнське, *буков.* – буковинське, *лемк.* – лемківське та ін.), особливо в тому випадку, коли створюватиметься спеціальний словник територіально обмеженої лексики, що функціонує в складі фольклору.

ФАНА, -и, ж. *діал.* Прапор. *А в Києві злата брама, / На ній висить сино-жовта фана* (Стрілецькі пісні / упоряд. О. Кузьменко. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2005. С. 336).

КРІС, -а, ч. *діал., зах.* Рушниця. *Ходить стрілець, ходить то полем, то лісом, / Він боронить Україну то мечем, то крісом* (Стрілецькі пісні / упоряд. О. Кузьменко. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2005. С. 410).

Одним із специфічних і характерних для українського фольклору словесних засобів є складні слова-юкстапозити, семантика яких відзначається певною невизначеністю, максимальною узагальненістю. Такі юкстапозити потребують відображення цієї особливості в тлумаченні відповідного складного слова, а в реєстровій частині інколи вимагають і ремарки *збірн.* (збірне).

БРАТ-ТОВАРИШ, брата-товариша, ч. Співучасник чого-небудь, спільник, приятель; використовується також як дружнє або фамільярне звертання до людини, що бере участь спільно з кимось у певній справі, діях, навчається разом із кимось, працює, служить в армії. *Чуєш, брате-товаришу, чуєш сумні вісти. Виліз Коник на Кобилу і не може злізти* (Стрілецькі пісні / упоряд. О. Кузьменко. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2005. С. 407).

ПЕРІНИ-ПОДУШКІ, перін-подушок, *мн., збірн., фольк.* Постіль; ліжко, приготовлене для снання. – *Снав скрипністий на лавках, цимбалістий на дошках, / А Михайло-придибайло, мому серцю сподобайло, спав на / перинах-подушках* (Жартівливі пісні: родино-побутові / упоряд. О. І. Дей, М. Г. Марченко. К. : Наук. думка, 1967. С. 547).

Як в індивідуальній художній творчості професійних письменників, так і в усній народній творчості в тих жанрах, що активно побутують сьогодні, можуть зароджуватися та поставити нові словесні утворення – неологізми. Наприклад, у мові українського анекдоту натрапляємо на утворений від назви артилерійської американської системи HIMARS неологізм **ХІМАРНІСТЬ**. Опис таких назв, на нашу думку, потребує **ХІМАРНІСТЬ, -ості, ж., неол.** Ступінь

обстрілюваності певної території високоточною зброєю Хаймарс (HIMARS). Утворене поєднанням слів «хаймарс» і «хмарність». *Погода в Криму: помірна хімарність* (з народних уст).

Різні тексти фольклору, а то й жанри розвивалися нерівномірно, поставали кожен у свою добу, тому в мові фольклору наявні історизми, застарілі слова, які також потребуватимуть репрезентації в «Словнику мови усної народної словесності».

УСУСУС, -а, ч., іст. Вояк військового українського формування «Українські січові стрільці» в австрійській армії 1914–1917 рр., а в 1917–1919 рр. армії Української Народної Республіки (УНР) та пізніше вояк Української повстанської армії (УПА). *Є у Львові усусуси, / Україна бути мусить* (Стрілецькі пісні / упоряд. О. Кузьменко. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2005. С. 340).

ОДВІТ, -а, ч., заст. Відповідь. *А вітер буйний в одвіт просвистить: Ой лежав козак убитий / Та у полі під рокитою, / Та побачив я, що він на чужій стороні, / Та й приніс козакови кості у край рідний!* (Думи. К. : Рад. письменник, 1969. С. 249).

Помітне місце у фольклорному тексті займають оніми, які теж потребують певних моделей опису. Наприклад, на нашу думку, географічні найменування обов'язково в тлумаченні повинні містити вказівку на простір.

БЕРЕЖАНИ, Бережян, мн. *Бережяни*, Бережян. Місто в Тернопільській області України, центр колишнього Бережанського району, нині Тернопільського. *Як з Бережан до Кадри січовики манджали, / Та краялось серденько із горя та печалі* (Пісенна хвиля оглядова. Українські народні пісні с. Оглядів Радехівського району Львівської області / упоряд. І. Хланти. Ужгород: Патент, 2015. С. 414); *Ой там в Бережянах мене поховайте, / А ту Україну в неволю не дайте* (Стрілецькі пісні / упоряд. О. Кузьменко. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2005. С. 493).

Опис значення географічних найменувань, уживаних у текстах фольклору, інколи може потребувати додаткової інформації лінгвокраїнознавчого характеру, наприклад, історичного плану, згадки про видатні події, що відбувалися в тій або тій місцевості чи поряд із нею.

КРУТИ, Крут, мн. Українське село Ніжинського району Чернігівської області, поблизу якого відбувся легендарний бій нечисленного загону київських курсантів із чотирьохтисячним військовим підрозділом більшовиків. *Ждала, ждала стара мати, під Крути ходила: Чи не знайде між хлопцями рідненького сина* (Стрілецькі пісні / упоряд. О. Кузьменко. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2005. С. 464).

Лексикографічний опис власного імені людини, вживаного у фольклорному тексті, потребуватиме іншого підходу. Власне ім'я людини теж має певну семантику, яку можна з'ясувати через розкриття його походження. Крім того, ім'я людини може виявлятися в різних формах, переважно зменшених (демінутивних), зрідка збільшено-підсилювальних (аугментативних), як теж потрібно фіксувати, на нашу думку певним чином у словниковій статті.

РОМАН, -а. лат. *Romanus* – римський; римлянин. *Горіли села і містечка, / Борці боролись день і ніч, / В перших рядах борців-героїв / Загинув наш земляк Роман* (Пісенна хвиля оглядова. Українські народні пісні с. Оглядів Радехівського району Львівської області / упоряд. І. Хланти. Ужгород: Патент, 2015. С. 486). *Змени.-пестл. варіанти: Романко*, -а. *Романко поклав у пазуху камінь і пішов за кицькою, яка повела його до великого палацу* (Українські народні казки / упоряд. О. С. Яремійчук. К. : Веселка, 1989. С. 301); *Романонько*, -а. *До світлоньки вони впали, / Назад руки ізв'язали, / Вивели го на улоньку, Втяли йому голоньку: – От то, тобі, Романоньку, / За нашу рідну сестроньку!* (Балади. Родинно-побутові стосунки / упоряд. текст. О. І. Дей, А. Ю. Ясенчук. К. : Наук. думка, 1988. С. 390–391); *Романочко*, -а. *–На дзень добрий, Романочку, / Ти наш рідний швагрючку* (Там само, с. 392); *Романочок*, -чка. *–А мій дома Романочок, / Лежить собі, як паночок* (Там само, с. 391); *Романьо*, -я. *Пішов Романьо траву косити* (Пісенна хвиля оглядова. Українські народні пісні с. Оглядів Радехівського району Львівської області / упоряд. І. Хланти. Ужгород: Патент, 2015. С. 68).

Однією із найпомітніших і найхарактерніших властивостей семантики фольклорного слова є часта наявність у його значеннєвій структурі символічного компонента, який, зрозуміло, теж потребує відтворення в словниковій статті.

СОРО́КА, -и, **ж.** 1. Птах родини воронових (*Corvidae*), який видає скрекотливі звуки, має довгий хвіст і біло-чорне пір'я. *Дивиться* [сміливець], *а то на смереці сидить у гнізді сорока й дзеленькає* (Біля райських воріт: збірник атеїстичного фольклору українського населення Карпат / упоряд. І. М. Сенька. Ужгород: Карпати, 1980. С. 75). \diamond **прик.** Жіти, як сорока на лозі – бути, існувати недовго в одному місці. *Живе, як сорока на лозі* (Бандурка: укр. сороміцькі пісні / упоряд. М. Сулима. К. : Дніпро, 2001. С. 245); *Розживемось, як сорока на лозі, а тінь на воді* – про неможливість обзавестися господарством, набутти статків, розбагатіти (Українські прислів'я та приказки / упоряд. С. В. Мишанича, М. М. Пазяка. К. : Дніпро, 1984. С. 17); *Живе так, як сорока на тиню: хто йде, сполохне* – про необлаштованість життя (Там само, с. 42); **смором.** *Хитру сороку / Спіймати морока, / А на сорок сорок – / Сорок морок* (Дитячий фольклор / упоряд. Г. В. Довженок. К. : Дніпро, 1986. С. 234). 2. **симв.** Символ пліткарства. *Сорока щебече, / Дід баби не хоче* (Там само, с. 17); \diamond *Сорока принесла на хвості. Цю казку – аби не збрехати і правду не сказати – мені сорока принесла на хвості* (Біля райських воріт: збірник атеїстичного фольклору українського населення Карпат / упоряд. І. М. Сенька. Ужгород: Карпати, 1980. С. 97); *Сорока на хвості принесла вістку* (Українські прислів'я та приказки / упоряд. С. В. Мишанича, М. М. Пазяка. К. : Дніпро, 1984. С. 279) – стало відомо кому-небудь про щось; зазвичай так говорять про інформацію, одержану від того, кого не хочуть називати або невідомо звідки чи від кого отриману. *Сорока жити не могла, доки всім не рознесла* (Укр. народні казки / ред.-уклад. Л. М. Безусенко. Донецьк: Сталкер, 2003. С. 68). 3. **симв.** Птах, скрекотіння якого символізує повідомлення, звістку (переважно лиху, недобру). *А на білій березині, / Там сорока скрегоче; гей, гей! / Бідна вдова за синоньком / Виплакала очі; гей, гей! ... Ой пігнули вдовин сина, / Вже в дорозі ночує!* (Українські народні пісні. Пісні суспільно-побутові / упоряд. О. М. Хмільевської. К. : Муз. Україна, 1967. С. 364). 4. **перен., симв.** Надмірно балакуча людина // символ балакучої дівчини або жінки чи загалом жінки. *Про попову мандрівку до раю дізналися сороки. Вони полетіли в сусіднє село й розповіли тамошнім сорокам, а ті – малому і старому* (Там само, с. 99); *Сорока «че-че-че», а зять тещу січе / Тонесеньким дубцем, оглоблею кінцем: – Оце тобі, теще, і пива корець, / І оглоблі кінець* (Жартівливі пісні: родинно-побутові / упоряд. текст. О. І. Дей, М. Г. Марченко. К. : Наук. думка, 1967. С. 642); *А сказано: жінки, як сороки, – / Одна на одну зглядали / Та й козачку осуджали, / Та й козачці не казали* (Думи / упоряд. Г. А. Нудьги. К. : Рад. письменник, 1969. С. 247); *Що сорока, то ворона, / Та дівчина чорноброва / Руба дрова до порога, / Та боїться приступити, / Щоб ніженьки не врубити* (Дитячий фольклор / упоряд. Г. В. Довженок. К. : Дніпро, 1986. С. 265); *Всяка сорока від свого язика страждає* – про балакучу людину, яка не здатна промовчати навіть в тому випадку, коли балакучість піде їй на шкоду (Українські прислів'я та приказки / упоряд. С. В. Мишанича, М. М. Пазяка. К. : Дніпро, 1984. С. 235). 5. **перен., симв.** Символ злодійкуватості // людина, здатна до крадіжки. *Через сіни вода йде, сміття забирає / Мала дві подушки, що матінка дали, / То сороки, то ворони на гнізда покрали* (Жартівливі пісні: родинно-побутові / упоряд. текст. О. І. Дей, М. Г. Марченко. К. : Наук. думка, 1967. С. 392); \diamond **прик.** *Гляді, бо сороки, вкрадуть – як хто дуже чепуриться* (Українські народні приповідки / упоряд. О. Воропай. Лондон: Союз українців у В. Британії, 1952. С. 34).

Представлені в цій статті моделі опису не претендують на вичерпність семантики, всеохопність усіх уживаних у текстах фольклору мовних засобів, стійких виразів, до складу яких входять відповідні реєстрові слова, це робочі спроби, покликані ствердити необхідність лексикографічного опису вербальних елементів фольклору, продемонструвати потенційні можливості подібного лексикографування, підкреслити його репрезентативність.

Висновки. Отже, наявні в українській мовознавчій науці напрацювання й наші власні спостереження щодо лексикографування фактів мови усної народної словесності дають підстави стверджувати, що фольклорна лексикографія цілком може бути виокремлена у самодостатній напрям лінгвофольклористичних досліджень. Мова фольклору насичена різноманітними художньо-словесними засобами, кожен із яких потребує певної моделі опису, що дозволить максимально вичерпно розкрити їх функційне навантаження та семантичне наповнення. У статті нами подано зразки параметризації діалектизмів, наявних у текстах фольклору, онімів (антропонімів і топонімів), складних слів, архаїзмів та історизмів, новітніх елементів, що проникають до певних жанрів сучасного фольклору, зокрема анекдотів, слів із символічним значенням. Опис діалектизмів потребує позначки, що вказує на обмеженість уживання діалектного слова, а то й додаткової уточнювальної ремарки стосовно території його основного побутування. Складні слова-юкстапозити потребують відображення в тлумаченні, властивої для їхньої семантики специфічної риси, що полягає у відсутності конкретно визначеного наповнення в слові, максимальній узагальненості його значення. Опис застарілих слів, зокрема історизмів, потребуватиме додаткової інформації енциклопедичного чи лінгвокраїнознавчого характеру. Неологізми, що проникають до мовної тканини уснонародних творів, вимагатимуть коментарів щодо особливостей утворення слова. Оніми, залежно від їх типу, потребуватимуть різних підходів щодо їх опису. Уживані в текстах фольклору топоніми потребуватимуть насамперед окреслення географічного простору, координат місцезнаходження, інколи інформації лінгвокраїнознавчого характеру, наприклад, історичного плану, згадок про видатні події, що відбувалися в тій або тій місцевості чи поряд із нею. У значеннєвій структурі фольклорного слова може міститися символічний компонент, який не має прямого виявлення в тексті, мислиться поза ним як певна світоглядна чи культурна асоціація, часто у фольклорному тексті може виявляти себе за допомогою синтаксичного паралелізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беценко Т.П. Лінгвофольклористика як новий напрям філологічної науки. *Міфологія і фольклор*. 2015. № 3-4. С. 108–117.
2. Беценко Т.П. Мова думового епосу: Словник епітетів, складних слів, тавтологічних і плеонастичних структур, географічних найменувань і релігійних понять. Суми : СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. 108 с.
3. Беценко Т.П. Мова українських народних дум: Словник текстово-образних одиниць. Суми : ВВП «Мрія-1», 2016. 123 с.
4. Беценко Т.П. Естетика мови українських народних дум: текстово-образні одиниці. Суми: ВВП «Мрія-1», 2017. 140 с.
5. Василько З. Символіка фольклорного образу. Львів : «ДПА Друк», 2004. 392 с.
6. Гордієнко Н. Сучасна лексикографія як об'єкт лінгвістики. *Українська мова*. 2011. № 3. С. 67–73.
7. Данилюк Н.О. Принципи укладання словника мови української народної пісні. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія*. Ларисі Григорівні Скрипник / відп. ред. І.С. Гнатюк. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 250–259.
8. Данилюк Н.О. Українська лінгвофольклористика: історія, сучасний стан і перспективи розвитку. *Мовознавство*. 2021. № 5. С. 34–48.
9. Журавльова Н.М. Українська народнопісенна ввічливість: тлумачний словник етикетних слів, фразеологізмів і виразів. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 611 с.
10. Колесник Н. Основні засади створення словника. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2013. Вип. 25(274). С. 9–15.
11. Колесник Н.С. Проблема лексикографування фольклорних власних назв на матеріалі українського обрядового фольклору. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*. 2023. Вип. 28. С. 174–185.
12. Колесник Н.С. Проблема лексикографування фольклорних онімів (на матеріалі збірки А. І. Іванницького «Український обрядовий фольклор західних земель: музична антологія»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33(72). № 6. Ч. 1. С. 31–38.

13. Колесник Н. Структура статті в словнику фольклоронімів (на матеріалі бурлацьких та наймитських пісень). *Науковий вісник ССНУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. № 2. С. 7–14.
14. Сімович О.І. Поетична символіка української народної творчості: лінгвістичний аспект. Львів : ЛДУ ім. І. Франка, 1999. 46 с.
15. Сімович О. Словник вербальних символів: принципи і засади. *Українське мовознавство*. 2008. Вип. 38. С. 202–204.
16. Сімович О., Пастух Н. Словник вербальних символів: Кров. Вода. Зозуля. *Діалектологічні студії. 2: Мова і культура*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. С. 261–300.
17. Сімович О. Словник вербальних символів: Калина. *Діалектологічні студії. 5: Фонетика, морфологія, словотвір України*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2005. С. 287–297.
18. Сімович О. Словник вербальних символів: Вінок. *Діалектологічні студії. 6: Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2006. С. 311–317.
19. Сімович О. Словник вербальних символів: дуб, береза. *Діалектологічні студії. 7: Традиції і модерн*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. С. 335–346.
20. Сімович О. Словник вербальних символів: Верба. Вишня. Рожа. Сосна. Тополя. Хліб. Черемшина. Явір. *Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2009. С. 238–281.
21. Сімович О. Словник вербальних символів: Барвінок. *Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2010. С. 554–557.
22. Сімович О. Словник вербальних символів: Зірка, зоря; Сонце, Місяць. *Діалектологічні студії. 11: Слово-словник-корпус*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2018. С. 304–322.
23. Сімович О. Словник вербальних символів. Кінь. *Діалектологічні студії. 12: Діалект і пам'ятка*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2019. С. 423–437.